

EXAMENSARBETE

Hösten 2005

Lärarytbildningen

Bilden

– ett verktyg i elevers lärande

Författare

Marie Billvik

Dorotea Enarsson

Handledare

Elisabet Malmström

Bilden

– ett verktyg i elevers lärande

Marie Billvik
Dorotea Enarsson

Abstract

Tyngdpunkten i uppsatsen ligger i att lyfta fram bildspråket och vikten av denna i elevers kommunikation. I teoridelen framhävs bildens betydelse för elevers kommunikationsutveckling. Undersökningsgruppen bestod av 3 fritidspedagoger, en förskolelärare samt en grundskolelärare. En kvalitativ forskningsmetod har använts. Arbetets innehåll är koncentrerat till skolår F-2. Uppsatsen ger en fördjupad förståelse för bilden som verktyg inom den pedagogiska verksamheten samt hur arbetet med bilden som kommunikationsmedel kan användas i undervisning. Uppsatsen behandlar den av eleven producerade bilden samt den redan färdiga bilden såsom vykort, reklam, bilder på datorn, bilder i läroböcker, affischer och så vidare. Resultat av undersökningar visar att det finns behov av att lyfta bildens roll i den pedagogiska praktiken och teorin om bilden som verktyg.

Ämnesord:

bild, bildspråk, kommunikation, lärande, semiotik

INNEHÅLL

1 Inledning.....	5
1.1 Bakgrund.....	5
1.2 Syfte	6
2 Litteraturgenomgång	7
2.1 Styrdokument	7
2.2 Kursplan för ämnet bild.....	8
2.3 Nationell utvärdering av bildämnet 2003.....	9
2.4 Vad är en bild?	11
2.5 Bilden – att få syn på kunskap	11
2.6 Ett sociokulturellt perspektiv på lärande.....	12
2.7 Howard Gardners intelligensteori	13
2.8 Bilden som kommunikationsmedel.....	15
2.9 Medvetenhet om språk och kommunikation	17
2.10 Bildspråkets koder.....	17
2.11 Bildsemiotik	17
2.12 Bildens betydelse i media och IT-samhället	18
3 Empiri.....	20
3.1 Problemprecisering.....	20
3.2 Val av kvalitativ metod	20
3.3 Etiska ställningstaganden	21
3.4 Resultat och analys av intervjuer	21
3.4.1 En bild förmedlar alltid något	22
3.4.2 En bild förmedlar lärande.....	22
3.4.3 Bilden väcker engagemang och lust.....	23
3.4.4 Bilden - en grund till gemenskap	23
3.4.5 Bilden – en dokumentation	23
3.4.6 Bilden ett språkligt verktyg	23
3.4.7 Bilden – ett verktyg vid läs- och skrivinläring.....	24
3.4.8 Behov av att lyfta den pedagogiska praktiken	24
3.4.9 Problematik med bilden i undervisningen.....	24
3.5 Sammanfattning av resultat.....	25
4 Diskussion	26
5 Sammanfattning	30
Referenser.....	31
Bilaga	

1 Inledning

Det är vår erfarenhet att bilden försummas i skolverksamheten. Vi vill ta reda på varför bilden som erbjuder möjligheter att engagera, intressera och väcka lust, så lätt kan åsidosättas. Vi anser att bilden som verktyg hör hemma i klassrummet. Undersökningen omfattar pedagoger i förskoleklass samt skolår 1 och 2.

1.1 Bakgrund

Redan under 1600-talet fanns det tankar om hur viktig bilden kunde vara i inlärningsssyfte. Den tjeckiske pedagogen och biskopen Johan Amos Comenius framhöll att alla elever skulle få möjlighet att gå i någon form av grundskola. Hans tankar kring hur lärandet skulle gå till var att utgå från elevers iakttagelser av sin omgivning. Då omgivningen inte räckte till skulle eleverna få en bild att utgå ifrån och de skulle lära sig genom att beskriva bilden. År 1658 kom boken *Orbis Sesiarium Pictus*, (*Den synliga världen i bilder*), av Comenius, som innehöll över fyrahundra illustrationer. Denna bok fungerade som lärobok i över tvåhundra år. Redan för trehundra år sedan fanns tankar kring hur bilden kan vara ett verktyg i elevers lärande (Wærn 2004).

I Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94) står det bland annat att skolans verksamhet skall ha inslag av skapande i bild, text och form (Utbildningsdepartementet 1998).

I kursplanen för ämnet bild står det att:

Bilder och olika former av konstnärlig gestaltning öppnar möjligheter till att formulera frågor, uppleva och reflektera över egna och andras erfarenheter samt stimulerar förmågan att kritiskt granska och pröva sina ställningstaganden/.../. Bilder fascinerar, berör, informerar och påverkar människor, medvetet eller omedvetet. Bildspråkets olika funktioner och sammanhang speglar också människors villkor och relationer, motiv och ambitioner. (Skolverket 2000:8, 9)

Då vi läser dessa rader i kursplanen får vi stöd för våra tankar om hur viktig bilden är. Bilden är ett verktyg för att nå elevernas intresse, lust och engagemang. Vi undrar hur pedagoger använder bilden i sin undervisning. Under lärarutbildningen har vi i den verksamhetsförlagda utbildningsdelen (VFU) uppmärksammat att bilden försummas i skolans undervisning och att den skulle kunna användas i större utsträckning. VFU: n gjordes inom skolår F-2. Vi har sett

pedagoger som använt bilden som en utfyllnad av elevers skoltid. Elever som gjort färdigt sina uppgifter i skolan, eller den elev som inte orkat arbeta med skolans uppgifter har ofta fått arbeta med den egenproducerade bilden i stället. Denna har sedan lagts i elevens låda och inte bearbetats vidare. Syftet med att göra just en bild klargjordes inte och arbetet var mer som ett tidsfördriv för eleven. Detta har vi reflekterat över och det ligger till grund för vårt ämnesval i denna uppsats. Vi anser att bilden har stor betydelse för elever i deras kommunikationsutveckling och detta hoppas vi genom litteraturstudier och undersökning få bekräftat.

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur pedagoger använder bilden i sin undervisning. Uppsatsen kommer att behandla den av eleven producerade bilden samt redan producerade bilder som vykort, reklam, bilder på datorn, bilder i läroböcker, affischer och så vidare. Genom teorifördjupning samt intervjuer vill vi få svar på frågan hur pedagoger arbetar och ser på bilden i undervisningen. Målet med undersökningen är att ta reda på hur pedagoger kan arbeta med bilden i skolan. Undersökningen avser att söka svar på frågan om det finns ett behov av att lyfta den pedagogiska teorin om bilden som verktyg?

2 Litteraturgenomgång

I litteraturgenomgången presenteras styrdokument, kursplan, den nationella utvärderingen av bildämnet och en definition ges av vad vi menar att en bild är. Vidare beskrivs aktuell forskning om bildens betydelse under rubrikerna; bilden – att få syn på kunskap, ett sociokulturellt perspektiv på lärande, Howard Gardners intelligensteori, bilden som kommunikationsmedel, medvetenhet om språk och kommunikation, bildspråkets koder, bildsemiotik, bildens betydelse i media och IT-samhället.

2.1 Styrdokument

Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94) (Utbildningsdepartementet 1998) är det dokument som alla lärare förbinds att förhålla sig till i sin yrkesutövning. Det är skolans uppdrag att låta skapande arbete och lek vara väsentliga delar i det aktiva lärandet, och förmåga till ett eget skapande är något som eleverna skall tillägna sig. Det är också skolans uppdrag att elever skall lära sig att orientera i ett stort informationsflöde med en snabb förändringstakt där förmågan att kritiskt kunna granska fakta och förhållanden är nödvändiga (Utbildningsdepartementet 1998).

Kunskap är inget entydigt begrepp. Kunskap kommer till uttryck i olika former - såsom fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet – som förutsätter och samspelar med varandra. (Utbildningsdepartementet 1998:8)

Lpo 94 beskriver vilka mål som varje elev skall ha uppnått under grundskolan. Bland annat står det att elever skall kunna utveckla och använda kunskaper och erfarenheter i så många uttrycksformer som möjligt, till exempel bild, språk, drama, dans och musik. Vidare är det ett mål att varje elev skall utveckla sin förmåga till kreativt skapande och få ett ökat intresse för att ta del av samhällets kulturutbud då de slutar grundskolan. I Lpo 94 (Utbildningsdepartementet 1998:9) står det också att ”Varje elev har rätt att i skolan få utvecklas, känna växandets glädje och få erfara den tillfredställelse som det ger att göra framsteg och övervinna svårigheter”.(Utbildningsdepartementet 1998)

2.2 Kursplan för ämnet bild

Bildämnets syfte och roll i utbildningen är att utveckla såväl kunskaper om bilden som kunskaper i att framställa, analysera och kommunicera med bilder. Syftet är också att utveckla lust, kreativitet och skapande förmåga, ge allmänbildning inom bildområdet. Dessutom skall ämnet leda till att eleven skaffar sig en egen ståndpunkt. Vi tolkar: elevens förmåga till ställningstagande, att vara källkritiska i en verklighet med stort visuellt informationsflöde. Bilder och bildarbete är redskap för utveckling och lärande och ger unika möjligheter till studier och reflektioner kring människors sätt att tänka, skapa och uppleva sig själva och omvärlden i olika tider och kulturer (Skolverket 2000).

Skolan skall i sin undervisning i bild sträva efter att eleven

- utvecklar sitt kunnande för att främja lust och vilja att på ett personligt sätt framställa bilder med hjälp av hantverksbaserade metoder och tekniker samt metoder inom dator- och videoteknik,
- bli medveten om bilden som språk och dess roll och användning i skilda sammanhang och kulturer samt utvecklar förmåga att kommunicera med hjälp av egna och andras bilder,
- utvecklar förmågan att analysera och samtala om bilder och förståelse av att bilden bär betydelser, skapar mening och har ett innehåll utöver det föreställande,
- tillägnar sig såväl en bild – och kulturhistorisk allmänbildning som kunskaper om arkitekturens och formgivningens betydelse för den egna miljön,
- bli förtrogen med kulturverksamhet inom bildens område samt dess professionella yrkesutövare. (Skolverket 2000:9)

För elevernas bildspråkliga utveckling ryms huvudansvaret inom bildämnet. I kursplanen för grundskolan i ämnet bild står de mål som elever skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret (Skolverket 2000).

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret. Eleven skall:

- Kunna framställa bilder och former med hjälp av olika redskap och tekniker,
- kunna använda egna och andras bilder för att berätta, beskriva eller förklara,
- ha grundläggande förmåga att granska och tolka bilder och former,
- känna till några bildkonstnärer och deras verk. (Skolverket 2000:10)

I kursplanen talar man om bildspråket som en av flera vägar till kunskap och personlig utveckling. Genom bildarbete kan erfarenheter gestaltas och kunskap produceras och då bli synlig, gripbar och möjlig att förmedla (Skolverket 2000).

2.3 Nationell utvärdering av bildämnet 2003

Skolverket gjorde 2003 en utvärdering och uppföljning av skolväsendet för att få fram ett underlag för nationella beslut om grundskolan. Huvudsyftet med denna nationella utvärdering har varit att:

- Ge en helhetsbild av måluppfyllelsen i grundskolan, ämnesvis och i ett övergripande perspektiv,
- visa på förändringar sedan den nationella utvärderingen 1992,
- peka på behov av insatser. (Skolverket 2004:8)

I utvärderingen har man utgått ifrån en analysgrupp där följande ämnen varit representerade: matematik, samhällsorienterande ämnen, engelska, idrott och hälsa, bild och hem- och konsumentkunskap, naturorienterande ämnen, svenska/svenska som andraspråk och undersökningen utfördes i årskurs 5. Skolverket har sammanfattat analysgruppens slutsatser och reflektioner över den genomförda studien och dess resultat. Kommentarer och slutsatser om denna finns i skolverkets nationella utvärdering av grundskolan 2003. För ämnet bild framkom i slutsatserna följande fem punkter:

- Ett lågstatusäme

Bild är det ämne som har den lägsta andelen elever som säger att de får stöd och uppmuntran hemifrån. Den största delen av elever i undersökningsgruppen tycker inte att bild är ett viktigt ämne att ha bra kunskaper om. Var fjärde elev anser sig inte behöva kunskaper om bild för att klara fortsatta studier. Bild är ett ämne där endast var sjunde elev tycker att påståendet "Läraren har höga förväntningar på oss i bild" stämmer mycket bra (Skolverket 2004).

- Ett annorlunda och lustfyllt ämne

Närmare hälften av eleverna (46 %) anser att det ges för lite tid till bild i skolan. Forskarna kom fram till att många elever upplever bildämnet som roligt och lustfyllt. Många elever har behov av alternativa kommunikations- och uttrycksformer (Skolverket 2004).

- Ett individuellt projekt med stort eget inflytande

Utvärderingen kom fram till att bildämnet till stor del består av individuella projekt. Var fjärde elev ansåg att de sällan eller aldrig arbetade i grupp. Sju av tio elever arbetar var för sig vid varje eller de flesta lektioner och var femte elev anger att det stämmer mycket bra att ”vi elever hjälper varandra”. Värt att framhålla är att detta ämne tillsammans med slöjd är det ämne där flest elever tycker att vid varje eller de flesta lektioner kan påverka hur de skall arbeta och hur länge de skall arbeta med ett visst område (Skolverket 2004).

- Ett ämne för vissa, men inte för alla

Undersökningens resultat visar att var fjärde elev inte har fått den hjälp de behöver i bild. Eleverna har angett att de inte får den tid de behöver av sin lärare när de undrar över något i ämnet. Bild är ett ämne som talar till fördel för flickorna och till nackdel för pojkarna. Könsskillnaden gäller så väl prestationsmässigt (mätt i betyg) som attityder och motivation. För att stärka utvecklingen av pojkars kompetenser i de avseenden som bildämnet syftar att göra behöver därför olika åtgärder vidtas. Det kan vara åtgärder som att profilera nya medier och digital bildhantering (Skolverket 2004).

- Ett ämne med bedömnings- och betygssättningsproblem

Bild tillhör ett av de ämnen där 40 % av eleverna anser att de inte fått reda på vad som krävs för att få ett visst betyg. Utvärderingen har kommit fram till att ur rättssäkerhetssynpunkt bör de statliga styrdokumentens kursplanen, betygskriterier och kommentarmaterial behöva ses över. Utvärderingen har också kommit fram till att ämneslärarnas bedömningskompetens behöver stärkas (Skolverket 2004).

Ämnet bild har varit en del av skolverkets nationella utvärdering av grundskolan och ett syfte var att ge en helhetsbild av måluppfyllelsen i grundskolan, ämnesvis och i ett övergripande perspektiv. Resultatet av utvärderingen ger en bild av hur pedagoger arbetar och ser på bilden i undervisningen.

Utvärderingen antyder att bilden är ett ämne som behöver höja sin status. Föräldrar ger inte sina barn stöd och den uppmuntran i ämnet bild hemma. Elever anser att de inte behöver några kunskaper om bild för fortsatta studier. Pedagoger ställer inga höga krav på elever när de arbetar med bild. Närmare hälften av eleverna i undersökningen ansåg att det ges för lite

tid till bild och var fjärde elev ansåg att de inte fått den hjälp de behöver i bild. En slutsats man kan göra är att det finns för lite kunskaper om ämnet.

2.4 Vad är en bild?

Vi är mest vana vid att se en bild som en plan yta, kvadratisk eller rektangulär. Vanligtvis är bilden en yta som det finns möjligheter att bearbeta och förändra. En bild visar, föreställer, förmedlar eller betyder något (Nordström 1996).

Bilden förmedlar en struktur eller ett sammanhang som inte är identiskt med bildens egen. En fotografisk bild av mina barn är givetvis aldrig identiskt med mina barn, för att ta ett långsökt exempel. Ändå förmår denna handflatsstora rektangulära yta *förmedla* mina barns struktur och sammanhang så effektivt att bilden i sig, mediet, tycks genomskinligt och att endast vad det förmedlar, innehållet, tycks närvarande och verkligt. (Nordström 1996: 212)

Det finns olika typer av bilder som förmedlar olika budskap. En bild kan förmedla reklam och målet med dessa bilder är att påverka målgrupperna och sälja varor eller tjänster till dessa grupper av människor. En annan bild kan innehålla propaganda som innebär att sändaren avser att sprida en viss ideologi, en politisk uppfattning eller en åsikt. Vidare finns det bilder som informerar. Bilden innehåller då ett budskap som sänds i avsikt att ge en upplysning. Avsikten med informationsbilder är att mottagaren skall förstå hur någonting fungerar och hur han eller hon skall bete sig i en viss situation för att undvika eller lösa ett problem. En annan form av bilder är de som innehåller ett lärande och det finns en mängd olika bilder för lärande. Det kan vara till exempel bilder i läroböcker, skolplanscher, overheadbilder, atlas, vägghäften, tidningar, diabilder, datorprogram. Exakt vad man menar med lärande kan skilja sig åt beroende på vad för mål det finns bakom att använda just den bilden vid just det tillfället (Wærn 2004).

En bild kan ha olika budskap och också vända sig till olika grupper beroende på vilket budskap som producenten velat få fram. Bilden är en form av kommunikation och ett sätt att föra fram olika budskap, vilket gör det intressant att se hur pedagoger arbetar med bilden i undervisningen.

2.5 Bilden – att få syn på kunskap

Om barns bildspråksutveckling finns flera utvecklingspsykologiska teorier. Eriksson (1987) beskriver teorier som har olika syner på barns bildspråkliga utveckling. Personlighetsteorin

utgår från att barn tecknar vad de känner och barns bilder ses som en spegling av personligheten. Den kognitiva utvecklingsteorin menar att barn tecknar vad de vet. Bilder är uttryck för kunskapsmässiga begrepp som barn har av sin omvärld. Inom den perceptuella teorin tecknar barn det som de ser, och barnens bilder betraktas som en spegling av deras perceptuella (varseblivna) utveckling. Enligt Malmström (1991) samspelar perception (varseblivning) och kognition (bekant kunskap), mellan det barnet ser och det barnet vet. Inom kulturteorin menar man att barn tecknar det som de har sett i andras bilder. Barnens bilder ses som en spegling av kulturens bilder och som ett resultat av en kulturbunden, social process. Eriksson (1987) menar att alla dessa teorier är intressanta att ta del av och att det finns en sanning i alla. Dessa olika teorier visar också att det kan finnas olika syner på hur pedagoger ser på bilden i undervisningen.

Då en bild ställs tillsammans med en text ger denna kombination den bästa förutsättningen till att vi skall minnas mer än då vi använder oss av enbart bilden eller enbart en text. Då bild och text har ett ömsesidigt förhållande - det vill säga då de förmedlar samma budskap kallas det redundans. Eleverna får genom redundans kunskap dels visuellt genom att titta på bilden och dels auditivt då de läser texten (Wærn 2004). Det är vår tolkning att en situation där bild och text används tillsammans kan skapa ett verktyg för pedagogen.

Wærn (2004) menar att vårt minne för bilder är överlägset vårt minne för ord. Vidare skriver Wærn att lärare i Canada ansåg att bildens viktigaste funktion i läroböcker är att öka elevernas uppmärksamhet och genom detta skapa ett aktivt intresse för det aktuella ämnet. Nordström (1984) menar att en text inte har samma förmåga att kunna fånga mottagarens intresse som en bild har. Vår tolkning av de båda här nämnda författarna är att en bild kan ha större möjligheter att fånga en mottagares initiala intresse.

2.6 Ett sociokulturellt perspektiv på lärande

I ett sociokulturellt perspektiv på lärande är samspelet mellan individen och kollektiv i fokus och det är kommunikation och språkanvändning som är helt centrala och utgör länken mellan barnet och omgivningen. Mycket av denna lärandeteori är grundat på Vygotskijs tankar om undervisning. Lärandet kan ske på individuell eller kollektiv nivå. Med språkets hjälp kan vi förmedla våra tankar till varandra. Kommunikation är länken mellan det inre (tänkande) och det yttre (interaktion). Genom språket byggs kunskaper upp. Med vårt språk kan vi även dela erfarenheter med varandra. Vi kan låna andras kunskaper och göra dessa till våra egna, och

genom att diskutera och analysera våra handlingar och vårt tänkande får vi hela tiden nya idéer till aktiviteter (Säljö 2000).

Säljö beskriver ett sociokulturellt lärande och där ligger tyngdpunkten på lärandet i kommunikation. Säljö skriver om bilden som kommunikationsmedel och menar att bilden har stora brister, att det är svårt att ge uttryck för känslor som till exempel kärlek, makt, rättvisa. Vidare menar Säljö att även verb som beskriver företeelser som tänka, leva, hoppas, älska inte heller går att avbilda. Vidare menar Säljö att det är svårt att påstå med hjälp av bilder. Att med bildens hjälp ge uttryck för ”Gud är allsmäktig” eller ”jag svär att hämnas min broders död” (Säljö 2001:168) kan vara svårt att skapa en kod för så att de nämnda budskapen går fram.

Vi säger ofta att en bild säger mer än tusen ord, och detta är i och för sig ett träffande påstående. Men det är just detta som också kan ses som bildens svaghet som kommunikationsform i viss mening. Den tillåter oss inte att perspektivera det vi vill säga så som vi kan önska och den får därmed inte den retoriska funktion som är önskvärd i många sammanhang. (Säljö 2001:167)

Vår tolkning av Säljö är att han anser bilden underlägsen det skrivna språket. Han menar att människan till sin natur är argumentativ och att det är svårt att göra bilder som kan fylla en argumentativ funktion. Marner (2003) menar att då Säljö (2001) talar om bilden tar han endast upp endast fel, begränsningar, svagheter och problem. Vidare menar Marner att Säljö inte ser bilden som ett tecken utan som en direkt registrering och därav saknar bilden en semiotisk funktion.

2.7 Howard Gardners intelligensteori

Den amerikanske psykologen Howard Gardner hävdar att vi besitter sju olika intelligenser. Dessa är de lingvistiska, musikaliska, logisk- matematiska, spatiala (rumsliga), kroppslig-kinestetiska, interpersonella (sociala) och den intrapersonella (reflekterande) intelligensen. Gardner hävdar att människor är mer eller mindre utvecklade inom var och en av de nämnda intelligenserna. Gardner menar att med rätt stimulans kan varje intelligens uppövas till en fullgod nivå. Han förkastar alla former av intelligenstester och menar att vi alla är olika som individer och därmed innehar olika förutsättningar. Det finns inga regler som måste uppfyllas inom någon intelligens utan en person som är språkligt begåvad kan ha svårigheter att läsa och skriva och en person som har musikalisk läggning kan även vara duktig på idrott. ”Varje

intelligens öppnar många möjligheter; kombinationer av intelligenser öppnar nästan gränslösa möjligheter”. (Gardner 1998:289)

Lingvistisk (språklig) intelligens, den som har mer av denna intelligens tycker om att läsa, skriva, lyssna och har ett rikt ordförråd. Ofta är dessa personer goda berättare och har ett förtroendeingivande sätt som gör att andra människor lätt tar intryck av dem. Personer som äger mer av den musikaliska intelligensen är skickliga på att framställa och uppfatta melodier, rytmer och olika former av musikaliska uttryck. Dessa har lätt för att återge och komma ihåg melodier de hört. Människor som innehar mer av den logisk- matematiska intelligensen har intresse för logiska mönster, klassifikationer och samband. Matematik och olika former av problemlösning är något som dessa personer tycker om. De lär sig snabbt olika dataprogram och är bra på att hitta logiska förklaringar. Personer med ökad spatial intelligens har lätt att för sitt inre se bilder och dess sammanhang. Intelligensen innefattar även känslighet för linjer, färg, form och djup samt för relationer mellan dessa element. Personer som har mer av kroppslig- kinestetisk intelligens har god behärskning av sin kropp, har gott handlag och tycker om att arbeta med sina händer. Dessa personer tycker om att röra sig och har svårt för att sitta stilla under långa perioder åt gången. Människor med en högre interpersonell intelligens har en empatisk förmåga och kommer väl överens med olika människor. De arbetar bra i grupp och har ofta bra ledaregenskaper. Personer som har mer av den intrapersonella intelligensen har en medvetenhet om vad som behövs för att de skall må bra och har en realistisk uppfattning om vad som är deras svaga respektive starka sidor. Genom reflektioner av erfarenheter blir vi medvetna om hur vi tänker (Forsell 2005).

Här bör klargöras att Gardners intelligensteori är svår att tolka, hur man skall kunna mäta vad som är hög respektive låg nivå inom de olika intelligenserna. Vi har alla intelligenserna inom oss men vi har mer eller mindre av dem. Det framgår ej vad som är en normal nivå inom en viss intelligens. Gardners teori visar att vi alla är olika och att vi har olika förutsättningar. Genom att arbeta med och kring bilder kan flera av de nämnda intelligenserna användas och stimuleras. Då elever till exempel tillverkar egna bilder använder de sin spatiala (visuella-rumsliga) intelligens som bland annat innefattar en känsla för färg, linjer, form och djup samt för relationer dem emellan. Om pedagogen samtidigt låter eleverna samarbeta i bildarbetet används den interpersonella (sociala) intelligensen som bland annat innebär att personen utvecklar en empatisk förmåga. Människor med en hög interpersonell intelligens arbetar bra i

grupp. Det är vår tolkning av Gardners intelligensteori att bilden kan användas som ett verktyg till att stimulera och uppöva de nämnda intelligensförmågorna.

2.8 Bilden som kommunikationsmedel

Med bilder sker en form av kommunikation. Då jag tillverkar en bild har jag ett budskap, ett meddelande med bilden som jag har för avsikt att sända till någon. Som tillverkare av en bild är det jag som är sändaren och det är mottagaren som får mitt meddelande. Nordström (1984) skriver att inom bildkommunikationen kan ett meddelande vara enkelriktat eller växelverkande. Med enkelriktad kommunikation menas att budskapet överförs från en sändare till en mottagare som inte svarar. Detta kan jämföras med en dagstidning där sändaren skickar meddelandet och mottagaren tar emot det. I växelverkande kommunikation byter parterna roller. Det vill säga att meddelandet går fram och tillbaka, från sändaren till mottagaren och tillbaka till sändaren igen. En jämförelse kan vara ett samtal där först den ena säger något som sedan den andre svarar på (Nordström 1984).

Nordström (1984) beskriver att en bild har olika funktioner och funktionen hos en bild kan prövas i en kommunikationsmodell. Det är alltid sändaren som har en mening bakom sin bild och det är helt beroende på sändaren vilket form av funktion bilden har. Nordström (1984) beskriver fem olika tyngdpunkter som hänger samman med sändarens avsikt och ambition med sin bild.

- En bild med tyngdpunkt på sändaren menar Nordström att bildens uttryck är emotivt (känslösamt) eller expressivt (uttrycksfullt) för upphovsmannen. Ett exempel av emotiva och expressiva bilder är Edvard Munchs målningar som speglar passion, avund, lidelse och hat (Nordström 1984).
- En bild med tyngdpunkt på mottagaren har som uppgift att väcka mottagarens reaktioner, vara evokativ (vaknande, erfarande). Propaganda-, underhållnings- och reklambilder är exempel på bilder som är inriktade på mottagaren, det vill säga evokativa (Nordström 1984).
- En bild som har tyngdpunkt på ämnet är bilder vars funktion är informativ. Det vill säga att den informerar eller beskriver något. Denna typ av bilder är vanliga i

uppslagsverk, läroböcker, tidskrifter och liknande och hit räknas även trafikmärken och anvisningsskyltar med mera (Nordström 1984).

- I en bild som har tyngdpunkten på samspelet mellan sändare och mottagare, blir den sociala funktionen den viktigaste. Verbalt kan vi ”kallprata” men också bilder inviterar oss till en social samhörighet, till exempel bilder från en semesterresa eller barnens bildskapande (Nordström 1984).
- En bild med tyngdpunkten på meddelandet (bild och kontext) menas att bildens budskap kan vara poetiskt betingat. Det betyder att meddelandet i bilden blir en ”uppbromsning”, man stannar till, tar ett steg tillbaka då man skall tyda bildens budskap. Det är i alla sammanhang som den poetiska funktionen kan komma till uttryck. Några exempel som denna funktion används inom är massmedia, inom miljögestaltning, i skolarbete och i formgivning av industriprodukter (Nordström 1984). Ett exempel på en bilds budskap som är poetiskt betingat är en vacker naturbild där det i ena hörnet står en tunna med gifter. Tunnan för en vidare i tanken på vad som kommer att hända med den vackra naturen om tunnan får stå kvar. Gifttunnan i bilden gör att man stannar till då man skall tyda bildens budskap. Det är då man stannar till, sätter bildens budskap i ett vidare sammanhang som bilden är poetiskt betingat.

Det är viktigt att veta till vem en bild vänder sig. Kunskaper om detta gör att vi kan få en förståelse för vilket budskap som avsändaren har.

Men idag när bilder är mer mobila och används inom marknadsföring osv. är det mycket viktigt att även små barn lär sig om bilders egenskaper både ur sändarens och mottagarens synpunkter.

Varje människa ställs inför alltfler bilder. Det är ett faktum. (Malmström 1991:149)

Vi tolkar Malmström (1991) att utan kunskap om bilders olika funktioner blir barnen sårbara i dagens bildtäta samhälle. Nordström (1984) trycker också på vikten av kunskaper om bildens sändar- respektive mottagarperspektiv och vi tolkar vikten av författarnas budskap att det är viktigt att lära sig om bilders egenskaper.

2.9 Medvetenhet om språk och kommunikation

Malmström (1991) beskriver en kommunikationsmodell som innebär att kommunikationen delas upp i fyra språkliga dimensioner; bildspråket, talspråket, kroppsspråket och skriftspråket. De nämnda dimensionerna hänger nära samman och Malmström anser att ju fler av dessa barn lär sig använda desto bättre kan kommunikationen med andra bli. ”Det är därför viktigt att barn får chans att i olika aktiviteter utveckla sin totala kommunikationsförmåga” Malmström (1991:15). I *Är barns bilder språk* skriver Malmström (1991: 17) ”Det är genom sina bilder de ´talar´ och det är i bilder små barn ´skriver´”. Om barns egenproducerade verk observeras kan man se att de ”skriver” sina tankar, känslor och kunskaper. I sina bilder kan barn också ”tala” vilket är ett naturligt uttryckssätt för dem. Vidare skriver Malmström att vuxna alltför ofta negligerar barn som kommer för att få respons på sina bilder. Många vuxna samtalar inte med barn om bildernas innehåll och tänker inte vidare på att barns bilder har ett budskap att förmedla (Malmström 1991).

2.10 Bildspråkets koder

Precis som att vårt talade språk innehåller koder innehåller också bildspråket det. När man till exempel ritar ett staket och ingen ser att det föreställer just ett staket, då har inte reglerna/koderna följts för hur ett staket skall se ut. Blir det inte ett staket beror det på att skaparen inte fångat de typiska särdragen för hur ett staket ska se ut. I en bild kan man till exempel förstå, tolka, vilken tid på dagen bilden föreställer, vilken tidsepok det handlar om, vilken miljö utspelar sig bilden i och så vidare (Nordström 1984). Vid ett besök på ett större sjukhus skulle det till exempel vara svårt att hitta ut om vi inte läste oss fram till utgången genom de gröna skyltar med en springande gubbe som talar om vart vi skall gå. (Wærn 2004)

2.11 Bildsemiotik

Semiotik betyder läran om tecken och teckens betydelse. Syftet med den bildsemiotiska analysen är att ta reda på vad bilden uttrycker. Förutom det som vi ser på bilden kan den också innehålla dolda budskap. Bilden kan säga mer än bara det som vi ser (Nordström 1984).

Med *denotation* menas bildens grundbetydelse. En bild kan föreställa till exempel en pojke. Beroende på vem som tittar på bilden kan den tala om att det är en pojke, en man, en kille, en påg, en kis, en karl eller en grabb. Bilden föreställer fortfarande det samma – men kan benämnas på olika vis. I en denotativ beskrivning bör det finnas med två saker varvid den ena

hör samman med innehållet och den andra till uttrycket. Vad gäller innehållet räknas ämne, motiv, handlingar och tillstånd. Med uttrycket räknas att beskriva bildens uppbyggnad, symmetri, gestaltning, frågor som rör slutenhet och syntagmbildning. Det är viktigt att en denotativ beskrivning är saklig och objektiv (Nordström 1984).

Med *konnotation* menas bildens bibetydelser. Människans främsta egenskap är att kunna associera, och genom tidigare erfarenheter kan en blomma på en bild associera till bröllop eller kanske en sommaräng. Bilden får en vidare betydelse för den som tolkar, mer än vad bilden föreställer. Till exempel en bild på en tupp och några ägg ger bilden en bibetydelse som då här visar påskan. Det är dock inte alla folkgrupper som ser denna bibetydelse eftersom de inte firar påskens högtid. Istället ser de kanske en måltid. Vi har alla olika erfarenheter och därför kan våra tolkningar bli olika. Konnotationer är detsamma som kulturella associationer, det vill säga gemensamma för ett kollektiv (Nordström 1984).

Med *privata associationer* menas sådana som en människa är ensam om då man tittar på ett konstverk. En tavla som föreställer en varm sommardag skulle kunna ge mig associationer till ett sorgligt minne som jag upplevt. Har jag varit med om något sorgligt en varm sommardag kan jag påminnas om detta då jag tittar på tavlan. Detta är då ett minne som jag är ensam om och det är en privat association (Nordström 1984).

Eftersom vi nu möts av ett så stort bildflöde är det viktigt att elever lär sig tolka vad en bild säger. Det finns mer än bara det som vi med ögat ser, det finns också betydelsebärande delar som vi måste lära oss att tolka. Hur skall vi annars förstå varför en bild är så viktig för just mig men kanske inte för någon annan.

2.12 Bildens betydelse i media och IT-samhället

För många elever kan bildämnet fungera som en alternativ kommunikations- och uttrycksform. Dagens datoranvändning omfattar förutom ordbehandling och kalkyl också digital hantering av rörliga bilder, stillbilder, grafisk design och multimedia (Skolverket 2004).

Alexandersson (2001) beskriver ett forskningsprojekt som handlar om lärandets villkor i mötet med informations- och kommunikationsteknologin (IKT). Alexandersson har bland annat tittat på hur elever påverkas av de pedagogiska program som finns, till exempel

SIMPark, Mulle Meck och Krakels ABC. I forskningen framkom att elever uppskattade och värderade den mångfald av möjligheter som datorn erbjöd. Alexandersson menar att datorn är ett bra läromedel men att det man lär sig är helt beroende på vilka erfarenheter man bär med sig. Vad som forskningsprojektet kom fram till var att barn uppfattar arbetet med datorerna som lustfyllt (Alexandersson 2001).

Under den senare hälften av 1900-talet har den tekniska utvecklingen fortskridit med en accelererande fart. De allra flesta hem är idag utrustade med datorer, och i skolans klassrum står datorer tillgängliga för elevernas kunskapsinhämtande och sökande efter information. I dagens massmediala och datarustade samhälle har bilden fått en allt större betydelse. Datoranvändning innefattar till exempel internetsurfing, informationssökning, e-postande, chatt och konstruerande av multimediepresentationer. Ansvaret har ökat på skolans undervisning och kraven kommer från föräldrar, media, näringsliv och från de politiskt ansvariga inom skolans verksamhet. Tre olika motiv brukar lyftas fram då det gäller IKT-utveckling i förskola och skola. Den första kallas *inlärningsaspekten*. Med denna menas att datoranvändning har medfört en förändring av relationen mellan elev och pedagog. Datorn har bidragit till en ökad variation och har påbörjat en förändring av arbetssätten inom skolverksamheten. Den andra kallas *arbetslivsaspekten*. Denna innebär att samhälle och näringsliv förväntar av skolan att eleverna skall förberedas inför deras kommande arbetsliv. Kunskaper om denna teknik är ett krav som ställs. *Demokratiaspekten* innebär att kunskap inom dataområdet är en nödvändighet i en fungerande demokrati. En likvärdig utbildning för alla elever ligger på skolans ansvar (Alexandersson 2001).

Då man genom att läsa Alexandersson får uppfattningen att datorn fått ett stort spelrum i skolans undervisning ser vi att pedagogens ansvar i bildundervisningen ökat. I kursplanen för ämnet bild står det bland annat att "Bilden har en växande betydelse i informationssamhället". (Skolverket 2000: 9) Detta ställer naturligtvis ett ökat krav på pedagoger hur de ser på bildens betydelse och hur viktig bilden anses vara för elever i deras kommunikation och lärande.

3 Empiri

I den empiriska delen presenteras problemprecisering, val av metod, etiska ställningstaganden samt resultat och analys. Avslutningsvis görs en sammanfattning av resultat.

3.1 Problemprecisering

Vilken uppfattning har pedagoger om bilden som verktyg i undervisningen?

3.2 Val av kvalitativ metod

En kvalitativ undersökning har använts då den ger utrymme för mer djupgående insikter i ämnet. Då man använder sig av ett mindre antal informanter kan en mer detaljerad information samlas. Den kvalitativa undersökningen ger svar på frågan varför man tänker, känner eller agerar på ett visst sätt. Metoden skapar förutsättningar att få fram ny kunskap (Denscombe 1998).

... kvalitativ forskning tenderar att ha ett relativt begränsat omfång och involvera relativt få människor eller situationer. Detta avspeglar den kvalitativa forskningens förkärlek för djupgående studier och den där med förknippade "täta beskrivningen", som bara är möjligt med ett begränsat antal enheter. (Denscombe 1998:205)

Undersökningen är koncentrerad till de tidigare skolåren (skolår F-2) och intervjuer gjordes med tre fritidspedagoger, en lågstadielärare och en förskolelärare. Vid valet av informanter gjordes ett subjektivt urval det vill säga att vi valde ut informanter då vi antog att de skulle kunna tillföra vår undersökning värdefull data.

Fördelen med subjektivt urval är att det tillåter forskaren att närma sig människor eller företeelser som han eller hon på goda grunder kan anta vara avgörande för undersökningen. (Denscombe 1998:23)

Intervjuerna utfördes med ett informerat samtycke och inför intervjuerna berättade vi i stora drag om intervjuernas innehåll. Informanterna informerades om vad intervjumaterialet skulle användas till. Före intervjuerna informerades vi också om informanternas anonymitet. Vi använde personliga, semistrukturerade intervjuer då dessa ger informanten utrymme till att

utveckla sina idéer och tala utförligt om de ämnen som tas upp. I denna form av intervjuer finns också en flexibilitet när det gäller frågornas ordningsföljd. Inför intervjuerna fanns färdiga frågor som skulle besvaras (bilaga 1). För att en fullständig dokumentation skulle kunna ske användes ljudupptagningar. Utskrifter från ljudupptagningen utfördes för att samtalen skulle kunna väckas till liv igen under analysarbetets gång. Utskrifterna gjordes på dator och materialet skrevs ut i pappersform. Utifrån dess utskrifter gjorde vi analysen. Då vi hade materialet utskrivet på papper kunde vi nu göra noteringar i arbetsmaterialet för att vi lättare skulle kunna sortera i de uppgifter som vi analyserade (Denscombe 1998). ”Det är lättare att bläddra igenom ett antal textsidor för att plocka ut de intressanta partierna, än att spola fram och tillbaka i en bandinspelning”. (Denscombe 1998:155)

Utskrifterna bearbetades genom att ”försöka identifiera ‘mönster och processer, gemensamma drag och skillnader’”.(Denscombe 1998:248) Vi fann nio olika teman som vi utgick ifrån för att en djupare bearbetning av materialet skulle kunna göras. Bearbetningen av intervjumaterialet, sker i en dialog med texten som utformats i samtalet med informanterna. I resultatdelen presenteras analysen av intervjumaterialet under centrala teman (Kvale 1997).

3.3 Etiska ställningstaganden

I undersökningen har vi tagit fasta på etiska riktlinjer som Kvale (1997) skriver om. Vid den första kontakten med informanterna delgavs den information om till vad och varför vår undersökning skulle göras. Ett informerat samtycke innebär att informanten deltar frivilligt samt meddelas om undersökningens generella syfte. Allt material behandlas konfidentiellt och tystnadsplikt gäller både före och efter intervjun. Denna anonymitet skall garantera informanten att inga uppgifter som kan härledas till personen i fråga får förekomma. Om det skulle bli aktuellt att använda information som skulle identifiera en informant måste undersökningsspersonen godkänna detta (Kvale 1997).

3.4 Resultat och analys av intervjuer

I intervjumaterialet fann vi gemensamma drag mellan de olika informanterna. De följande punkterna hade de gemensamt och vi har beskrivit dem som centrala teman. Centrala teman i intervjumaterialet är:

- En bild förmedlar alltid något
- En bild förmedlar lärande
- Bilden väcker engagemang och lust

- Bilden – en grund till gemenskap
- Bilden – en dokumentation
- Bilden ett språkligt verktyg
- Bilden – ett verktyg vid läs- och skrivinlärning
- Behov av att lyfta den pedagogiska praktiken
- Bildens problematik i undervisningen

3.4.1 En bild förmedlar alltid något

Bilden kan ses som ett språk med uttryck i form av hur elever uppfattar, tänker och formulerar sig. Bilden är också ett uttryck som kan användas för att bearbeta och förstå saker. ”En bild förmedlar alltid något vare sig det är en skapad bild av en konstnär eller en tryckt bild, eller vad, eller en själv målad bild om någon annan tittar på den eller om man själv skapat en teckning – så förmedlar en bild alltid någonting”. (informant) Det beror helt på vem det är som tittar på en bild – vi ser olika på samma bild beroende på vilka förkunskaper vi har, vilken historia och vilka känslor vi har. Det är väldigt individuellt hur elever tolkar och analyserar en bild, de kanske inte ens är medvetna om att det är det de gör. Men när de tittar på en bild så tycker de någonting utifrån det de ser. I den bild som elever producerar finns det en frihet i hur de kan uttrycka sig även då skapandet sker under instruktioner.

3.4.2 En bild förmedlar lärande

I skolans arbete kan man använda sig av konkreta frågor när man har bilden som verktyg och dessa frågor kan vara ”hur vet du det, hur tolkar du det, och hur tycker du där och hur känner du där”? (informant) Elever kan dels förklara dels bekräfta att de har förstått. Med bilden som verktyg kan man berika andra ämnen, kanske göra ett ämne mer förståeligt. ”Och att man också redan här kan lägga den dimensionen och låta dem förstå att bild och bildens betydelse kan hjälpa dem att förstå kunskap. Kan hjälpa dem att förstå kunskap i matte, i svenska, och så vidare”. (informant) Faktabilder kan användas för att förstärka något i lärandet som pedagogen vill att elever skall lära sig. Används bra bilder och ett medvetet tänk om dessa, är de ett inlärningsmaterial. Skall en bild användas måste en medvetenhet, ett syfte finnas om vad det är man vill att eleverna skall få ut av denna. En bild måste innehålla det som pedagogen vill förmedla eller kunna kopplas till just den text som man arbetar med. En pedagog behöver vara medveten och styra upp vad det är som skall förmedlas, vad det är för kunskap läraren vill ge dem.

3.4.3 Bilden väcker engagemang och lust

Bilden är en form som tilltalar alla elever. Informanterna har gett uttryck för att bilden är ett verktyg till att väcka elevers engagemang och lust. ”Men själva lusten som kan vara så stor när man ritar eller målar själv eller till och med bara pratar om en färdig bild som någon annan målat, gör ju att det får en betydelse.” (informant) Lusten finns i elevers arbete med bilder och detta kan man som pedagog få bekräftat genom föräldrasamtal och även elevers egna ord om vad de känner då de arbetar med bilder.

3.4.4 Bilden - en grund till gemenskap

Arbete med bilden har stor betydelse för gemenskapen på en skola. Ett gemensamt skapande ger en tillåtande atmosfär, man umgås, man pratar med varandra. Då man arbetar praktiskt behöver man hålla fokus på detta och då brukar det oftast vara en lugn ton i samtalen. Gemenskapskänslan är viktig. ”Är det någon som tycker något är roligt, så då smittar det med sig dom andra. Då pratar man om det man gör, hur man gör, varför man gör, varför gjorde du så, varför gjorde du inte så. Då kan man ju få idéer av andra också”. (informant)

3.4.5 Bilden – en dokumentation

I arbetet med elever i de lägre skolåren kan bilden vara ett bra verktyg till dokumentation. Med digitalkamera dokumenteras elevers vardag genom att fotografera allt i deras görande under skoldagen. Bilderna kan sedan fästas upp på väggarna. Eleverna ges då utrymme till egna reflektioner på vad de varit med om samt ger bilderna en möjlighet till gruppdiskussioner. ”Att dokumentera vardagen här för att den skall kunna bli förståelig, så är det bilder som är det främsta, inte pratet och inte det skrivna utan bilderna.” (informant) Dessa bilder sätts samman till ett ”veckoblad” där man informerar föräldrar/vårdnadshavare om vad som skall hända, vad som har skett under en veckas tid. ”... vi har ju veckobladet som mest innehåller bilder, lite text”. (informant) Bilden ger möjligheter till att se elevernas vidareutveckling. En annan slags dokumentation är att hänga upp elevers egenproducerade bilder på väggarna.

3.4.6 Bilden ett språkligt verktyg

Av informanterna framkom att elever genom bilden också kan visa eller tala om hur de har förstått, hur de känner, hur de upptäcker sig själva eller har hypoteser om. ”Alltså bildämnet är ju – inte bildämnet utan att det är ett språk och att man skall se det så, tycker jag.” (informant)

Informanterna använde sig också av bilden som plattform, en utgångspunkt för diskussioner. En bra bild kan ge upphov till att någon tänker om bilden och berättar om detta, vilket i sin tur kan vara upptakten till en vidarekoppling hos någon annan i gruppen. ”Sen kan man använda den till samtalsämne, talträning, att berätta om en bild och vad du ser på bilden”. (informant)

För de elever som inte läser kan bilden tjäna som ett hjälpmedel, ett bildspråk för att eleven skall förstå. Det kan vara då man vill förmedla innehåll i olika utrymmen i skolans lokaler. Bilden kan vara en språklänk mellan elever och mellan elev och pedagog då det kommer en elev som inte talar vårt språk. ”... när vi har barn här, invandrabarn här, så händer det att man har ritat för att de skall förstå”. (informant)

3.4.7 Bilden – ett verktyg vid läs- och skrivinlärning

Informanterna har ansett att bilden varit ett verktyg för eleverna i deras läs- och skrivinlärning. I det första skrivandet kan bilden vara ett stöd för eleverna. För de elever som inte kan läsa själva eller är i början av sin läsinlärning är bilden till hjälp och de kan ges möjlighet till att tolka textens innehåll utifrån bilden som hör till just den texten. Därför är det viktigt att i valet av bilder vara noga. ”Då kan man ju inte bara gå på en bra historia eller en rubrik eller en bok som tilltalar en innehållsmässigt i texten. Utan barn som är sex och sju och åtta år behöver också bra bilder kopplade till den texten”. (informant) I elevers läsinlärning kan bilden vara ett stöd då alfabetet skall läras in. Man kan göra bokstavskort och på varje kort representeras en bokstav med något som börjar på samma bokstav som på kortet. Till exempel bokstaven M presenteras med morötter som formats som bokstaven M.

3.4.8 Behov av att lyfta den pedagogiska praktiken

Informanterna ansåg att det finns ett behov av att lyfta denna fråga. ”Man skall jobba med bild medvetet och inte bara ha det för att det är ett ämne och det är ett skapande ting. Utan man skall använda det i ett bredare spektrum – hela dagen i alla ämnen”. (informant) Elever hittar och skaffar sig kunskap via bilder, ”Eftersom jag ser ju att barn så att säga hittar till kunskap – till och med skaffar sig kunskap via bilderna.”.(informant)

3.4.9 Problematik med bilden i undervisningen

Det finns pedagoger som anser att bilden ”knycker tid” (informant) för de andra ämnena. Bilden har inte någon status i schemat eller i lärandet och *tiden* är ett hinder. Det behövs en god *miljö* för arbetet med att producera bilder. Det krävs också att det finns ett gott *utrymme*.

Elever måste kunna ta plats i sitt skapande. Det saknas *kunskap* om bildens betydelse. ”Så det finns också för lite kunskap om bildens betydelse hos en del pedagoger då, lärare.” (informant) Är det för många elever i klassrummet kan det vara svårt att ”räcka till” (informant) att få tid att ge alla elever den hjälp de behöver. För en del elever kan det vara svårt att känna sig nöjda med det som de själva producerat. ”Sen så har jag upptäckt att det finns vissa barn som ser att det är något stort dom skall göra, att de blir oroliga att de skall göra fel.” (informant) Bilden är ett verktyg som kan användas mycket i skolans undervisning. ”Men då måste man vara överens med andra i arbetslaget och så tycka lika om det.” (informant)

3.5 Sammanfattning av resultat

I skolan arbetar pedagoger med bilden i skolans alla ämnen och man försöker verkligen tillvarata barnens lust, intresse och engagemang då de tycker om att arbeta med bild, både den egentillverkade och den färdiga bilden. En bild kan förmedla ett lärande och också vara ett verktyg vid elevers läs- och skrivinlärning. Pedagoger ser bilden som ett språkligt verktyg, en grund till gemenskap och som en möjlighet till att dokumentera.

I undersökningen framkom tydligt att pedagogerna ser bilden som ett kommunikationsmedel och de menar att en bild alltid förmedlar något. En bild kan användas som utgångspunkt för diskussioner, vid information som man vill förmedla. Räcker det talade språket inte till är bilden en möjlighet att kunna kommunicera genom. Samtliga pedagoger i undersökningen ansåg att bilden är ett språk – ett kommunikationsmedel.

Informanterna i undersökningen ansåg samtliga att det finns ett behov av att lyfta den pedagogiska praktiken av bildens betydelse. Det finns alltför stor problematik med bilden i undervisningen och informanterna menar att det finns för lite kunskap om bildens betydelse bland pedagoger.

4 Diskussion

I vår undersökning har syftet varit att undersöka hur pedagoger använder bilden i sin undervisning, och vi kom fram till att man i skolan arbetar med bilden på ett medvetet sätt och ser bilden som betydelsefull för elever i deras kommunikationsutveckling och i deras lärande. Detta formulerades på skilda sätt som vi kategoriserat i centrala teman:

- En bild förmedlar alltid något
- En bild förmedlar lärande
- Bilden väcker engagemang och lust
- Bilden – en grund till gemenskap
- Bilden – en dokumentation
- Bilden ett språkligt verktyg
- Bilden – ett verktyg vid läs- och skrivinlärning
- Behov av att lyfta den pedagogiska praktiken
- Bildens problematik i undervisningen

Bilden kan användas genom hela skolans arbetsdag, i alla ämnen eftersom elever kan hitta och finna kunskap via bilder. Informanterna i undersökningen gav uttryck för att bilden förmedlar ett lärande där pedagogen kan utgå från frågor som: hur vet du det, hur tycker du där, hur tolkar du det eller hur känner du där? Genom att utgå från en bild kan elever dels förklara hur dom tänker, dels bekräfta och visa om de har förstått. Pedagogerna i undersökningen har berättat att man kan arbeta medvetet med bilden som ett verktyg i elevers lärande och utveckling. Skolverkets (2004) resultat, pekar dock på att bilden är ett lågstatusämne, vilket på olika sätt kan hindra lärarna i undervisningen. Vår undersökning har till exempel i likhet med Skolverket (2004) visat att elever hittar och skaffar sig kunskap via bilder samtidigt som de upplever arbetet lustfyllt. Bilden kan verka som en katalysator i elevers lärande och vara en hjälp för dem att se textens innehåll, förutsättningen är då att text och bild har ett förhållande. I kursplanen för ämnet bild (Skolverket 2000:8) står det ”Bilder och bildarbete är redskap för utveckling och lärande”.

Informanterna i undersökningen menar att en bild alltid förmedlar någonting men att det beror helt på vem som tittar, hur reaktionen på en bild skall bli. Individer har olika förutsättningar (Gardner 1998) och olika kulturella bakgrunder. I den bildsemiotiska modellen beskriver

Nordström (1984) om privata associationer till en bild. En bild som en elev blir glad av att titta på kan en annan bli ledsen över.

Syftet med den bildsemiotiska analysen är att ta reda på vad som sägs i själva bilden. Förutom det som vi ser på bilden kan den också innehålla dolda budskap. Bilden kan säga mer än bara det som vi ser (Nordström 1984). Frågan är vad som händer om en elev inte är medveten om eller kan analysera en bild då klasskamraterna kan. Det är vår uppfattning att det är en viktig fråga för alla pedagoger. Om alla elever skall ges samma förutsättningar menar vi att det är en viktig fråga som behöver ställas och lyftas inom kollegiet.

I de pedagogiska dataprogrammen är bilden en viktig ingrediens. Med bildens hjälp kan spännande och stimulerande inlärningsmiljöer byggas upp. Alexandersson (2001) beskriver ett forskningsprojekt som visar att elever uppfattar arbetet med datorer lustfyllt. Alexandersson (2001) menar att datorn är ett bra läromedel men att det som man lär sig är helt beroende på vilka erfarenheter man bär med sig. Vi anser att bilden i pedagogiska dataprogram kan vara ett verktyg i undervisningen. Men vi ställer oss frågande till hur de elever som har brister eller saknar kunskap om bildanalys skall kunna tillgodogöra sig undervisningen om den till stor del sker med hjälp av dataprogram? Det är en fråga som vi inte kan besvara men som vi anser skulle vara en intressant fråga till vidare forskning. – Ger undervisning genom datorn alla elever samma möjligheter till utveckling och lärande?

I vår undersökning framkom att bilder kan förmedla ett lärande. Lärandet kan ske på olika sätt. Bilden kan användas till att beskriva, förstärka, förklara och bekräfta att man har förstått. Pedagogerna i undersökningen gav uttryck för att bilden används som ett verktyg för att berika andra ämnen, göra ett ämne mer förståeligt. Pedagogerna gav också uttryck för att om bra bilder används och ett syfte finns bakom just den bild man använder, ser man bilder som inlärningsmaterial. Med bra bilder menas de som på något sätt kan förmedla kunskap till elever. I kursplanen för ämnet bild (Skolverket 2000) står det bland annat att bildämnets syfte och roll i elevers utbildning är att utveckla såväl kunskaper om bilden som kunskaper i att framställa, analysera och kommuniceras med bilder. Enligt nämnda kursplan är bilder och bildarbete ett redskap före utveckling och lärande, vilket även Wærn (2004) beskriver. Genom vår undersökning kom vi fram till att bilden i skolan används för elevers lärande och i deras utveckling.

Enligt pedagogerna i vår undersökning är det deras erfarenhet att bilder och bildarbete väcker elevers engagemang och lust. Bilden är en form som kan tilltala alla elever, och kan man fånga elevernas lust och intresse gör att det får en betydelse för deras kunskapsinhämtning. I nationella utvärderingen för grundskolan (Skolverket 2004) kom man fram till att många elever upplever bildämnet som roligt och lustfyllt. Wærn (2004) skriver om lärare i Canada som använder bilden till att fånga elevers uppmärksamhet för att de därigenom skall skapa ett aktivt intresse för det aktuella ämnet. I vår undersökning kom vi fram till att bilden används till att skapa lust och engagemang till att nå elevers intresse.

Pedagogerna i vår undersökning menar att bilden är en bra utgångspunkt, en grund till gemenskap och bilden används då det finns elever som tycker det är roligt att arbeta med bild. Effekten av att någon tycker det är roligt brukar ”smitta” av sig och följderna blir då att bilden blir en utgångspunkt till samtal. I Lpo 94 (Utbildningsdepartementet 1998) står det bland annat att skolans skall sträva efter att elever skall lära sig arbeta tillsammans med andra.

För att känna ”växandets glädje” Lpo 94 (Utbildningsdepartementet 1998:9) ser vi bilden som ett verktyg till dokumentation för att elever skall se sin utveckling. I vår undersökning talade pedagogerna om bildens möjligheter i elevens arbete med dokumentation. Pedagogerna menar att eleverna ges utrymme till egna reflektioner på vad de varit med om, och dokumentationen kan också ge en förståelse för vardagen då den bilddokumenteras. I vår undersökning kom vi fram till att bilden är ett verktyg för elever att se sin egen kunskapsutveckling.

Malmström (1991) skriver om en kommunikationsmodell där bildspråket är en av fyra språkliga dimensioner. Malmström menar att desto fler av de språkliga dimensionerna man använder desto bättre kan kommunikationen med andra bli. I vår undersökning framkom att pedagogerna såg på bilden som ett språkligt verktyg. Pedagogerna såg bilden som en ”plattform”, en utgångspunkt för diskussioner. Om bilders egenskaper skriver Nordström (1996) och han menar att en fotografisk bild kan förmedla ett närvarande och verkligt innehåll. En av pedagogerna i undersökningen gav uttryck för att en bild alltid förmedlar något, vare sig om det är en skapad bild av en konstnär eller en tryckt bild eller en självmålad bild. I undersökningen framkom det också att pedagoger låter elever genom bilden visa eller tala om hur de har förstått, hur de känner och hur de upptäcker sig själva. Genom bilden kan elever också visa hypoteser om olika fenomen. Vidare kom vi i undersökningen fram till att pedagoger ser på bilden som en språklänk då man vill förmedla något till en elev som inte

talar svenska. Till de elever som inte lärt sig skriva kan man med bildens hjälp förmedla innehåll i tillexempel klassrummets skåp och lådor. Bilden blir en markör för lådans innehåll. Till exempel en bild på en penna visar var pennorna finns och så vidare.

Genom vår undersökning framkom att pedagoger använder bilden som ett verktyg vid elevers läs- och skrivinläring. Wærn (2004) skriver att vårt minne för bilder är överlägset vårt minne för ord. I undersökningen framkom även att bilden ger en möjlighet för eleven som inte kan läsa att tolka innehållet i en text. Bilden ses som ett stöd för eleverna vid deras första skrivande.

I vår undersökning ville vi också veta om pedagogerna såg någon problematik med bilden i undervisningen. Det svar vi reagerat kraftfullt mot är det att det finns pedagoger ute på skolorna som anser att bilden ”knycker” tid för de andra ämnena. Vi ser att det behövs ett annat sätt att se på ämnets status, för att minska den här typen av attityder. Då vi läser Lpo 94 (Utbildningsdepartementet 1998) och Kursplanen för ämnet bild (Skolverket 2000) står där klart och tydligt vilket förhållningssätt samt hur bildämnet är tänkt att användas då det gäller elevers lärande och utveckling.

Elever läser ofta någon form av dagspress, litteratur, barnböcker, faktaböcker, brev, reklam och så vidare och tittar också på TV, filmer, video, spel, samt på digitala bilder via dator. Precis som vuxna möter våra elever en mängd bilder dagligen och stundligen. I dagens massmediala samhälle som översållas av bilder är det viktigt att kunna tyda tecken i bilder. Vi menar att det skapas en sorts ”bildanalfabetism” i bristen att kunna tyda olika bilder och tecken om eleven inte får utveckla och bli medveten om denna del av sitt och andras bildspråk.

5 Sammanfattning

Syftet med uppsatsen har varit att få en fördjupad förståelse för bildens roll inom den pedagogiska verksamheten samt att få en inblick i hur pedagoger ser på och arbetar med bilden i skolan. Teoridelen tar upp forskning om bildspråket och dess betydelse för elevers kommunikationsutveckling. Teoridelen tar även upp styrdokument, kursplan samt den Nationella utvärderingen av grundskolan i bild. En kvalitativ undersökning har använts då den ger utrymme till mer djupgående insikter i ämnet. En undersökning av pedagogers syn på hur bilden används i skolan har utförts. Undersökningen har genomförts med pedagoger som arbetar i de tidiga skolåren. Uppsatsen behandlar den av eleven producerade bilden samt den redan producerade bilden som vykort, reklam, bilder på datorn, bilder i läroböcker, affischer och så vidare. I undersökningen framkom att pedagoger använder bilden frekvent i elevers kommunikationsutveckling. Bilden är ett verktyg som kan användas inom skolans alla ämnen och i elevers lärande. Dessutom använder pedagoger bilden till att skapa samhörighet. Undersökningen har också påvisat att bilden är en utgångspunkt för att väcka elevers lust, intresse och engagemang. Elever hittar och skaffar sig kunskap via bilder därför finns ett behov av att lyfta den pedagogiska praktiken och teorin om bildens betydelse. Tyngdpunkten i uppsatsen har varit att lyfta bildspråket och vikten av denna i elevers kommunikation.

Referenser

- Alexandersson, Mikael m.fl. (2001). *Bland barn och datorer Lärandets villkor i mötet med nya medier*. Lund: Studentlitteratur.
- Bjurwill, Christer (2001). *A, B, C och D Vägledning för studenter som skriver akademiska uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.
- Denscombe, Martyn (2000). *Forskningshandboken –för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.
- Eriksson, Margareta (1987). *Bildarbete bland barn – En bok om bildspråkets roll i inläring och personlighetsutveckling i förskola och skola*. Stockholm: Utbildningsförlaget. Upplaga 1:1.
- Forsell, Anna (2005). *Boken om pedagogerna*. Stockholm: Liber AB. Femte upplagan.
- Gardner, Howard (1998). *De sju intelligenserna*. Jönköping: Brain Books AB. Upplaga 3.
- Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Malmström, Elisabet (1991). *Är barns bilder språk?* Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Marnér, Anders & Örtegren, Hans (2003). *En kulturskola för alla – estetiska ämen och läroprocesser i ett mediespecifikt och medieneutralt perspektiv*. Stockholm: Liber Distribution.
- Nordström, Zivert, Gert (1984). *Bildspråk & Bildanalys*. Stockholm: Bokförlaget Prisma.
- Nordström, Zivert, Gert (1996). *Rum Relation Retorik – Ett projekt om bildteori och bildanalys i det postmoderna samhället*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Skolverket (2000). *Grundskolans kursplaner och betygskriterier*. Stockholm: Fritzes, Upplaga 1:4.
- Säljö, Roger (2000). *Lärande i praktiken*. Stockholm: Prisma. Första upplagan, Andra tryckningen.
- Utbildningsdepartementet (1998). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94)*. Stockholm: Fritzes AB.
- Wetterholm, Hans (1992). *Det synliga språket – en lärobok i bild*. Ort? Runa Förlag AB.
- Wærn, Yvonne m.fl. (2004). *Bild och föreställning – om visuell retorik*. Lund: Studentlitteratur.
- World wide web:
- Skolverket (2004). *Nationell utvärdering av grundskolan 2003 Rapport nr. 253*. [www]. Hämtat från <<http://www.skolverket.se/publikationer?id=1385>>
- Hämtat 10 december, 2005 Kl. 13.39

Bilaga 1

Intervjufrågor

Vad tänker du om bildens betydelse i skolan? Kan du utveckla?

Vad tänker du på när du hör orden bildens teori?

Vad tänker du på när du hör bildens praktik?

Hur använder du bilden i din undervisning?

Vilket syfte/mål kan du ha med detta? Kan du utveckla?

Kan du ge exempel

Vad har du för uppfattning om bildens användningsområden? Kan du utveckla?

Hur uppfattar du att bilden är viktig i barns lärande?

På vilket sätt är bilden ett verktyg i elevers lärande, enligt ditt sätt att se? Kan du utveckla vad du menar? Varför anser du det?

Vad är bra och vad är mindre bra med bilden i barns lärande?

På vilket sätt kan bilden ha betydelse för den enskilde individen?

På vilket sätt kan bilden och arbetet med bild ha betydelse för gemenskapen i skolan.

Ser du bilden som ett kommunikationsmedel? Hur kan du se på bildens betydelse som ett kommunikationsmedel?

Hur Ser du på bilden som ett verktyg i undervisningen?

Kan det finnas ett behov av att lyfta den pedagogiska teorin om bildens betydelse? Utveckla hur du tänker?

Kan det finnas ett behov av att lyfta den pedagogiska praktiken i bild? Utveckla vad du tänker?

Vad är mest positivt med din erfarenhet av bildens betydelse i undervisningen?

Vad är det mest problematiska, det svåra, med att hantera bilden i undervisningen?